

1946 En sjømann vender hjem

En staut mann stiger av toget. Samtidig lyder ”*Ja, vi elsker*” fra et tilstedeværende musikk-korps, det ropes hurra – hans navn høres blant ropene. For et kort øyeblikk blir han stående og undre seg over dette oppstyret. Så går det opp for ham at det er han de venter på. Han ser kjente og ukjente ansikter. ”*Nei, sannelig er det ikke selveste lærermester Øverkil*”, sier han stille til seg selv. Så kjenner han faste håndtrykk, klapp på skuldrene og noen drar han på et vis med seg bortover perrongen.

Stedet er Hegra stasjon. Musikk-korpset er Hegra Hornmusikklag. Datoen er onsdag kveld den 15.mai 1946, og personen er den 28-årige Odd Konrad Holm. Begivenhet: bygdas hyllest til en hjemkommet soldat. En helt. Et plaster på såret for en som hadde gitt alt for at de selv skulle få ei fri bygd og et fritt land. Det minste de kunne gjøre var å ta imot sine egne.
(I ettertid fortalte Odd Holm at han hoppet av toget, og lurte velkomstkomiteén!)

Odd Holm ble født i Hegra den 16.desember 1918, som en av ni søsken. Hans far hadde vært bygdas store poet, Conrad Lauritz Holm – født i 1881, døde i 1943 mens sønnen seilte i krigstjeneste. Meldingen om farens bortgang gjorde ikke livet lettere for Holm junior der han på sitt vis sloss for tilværelsen. Han husket faren for hans gripende stemninger, gjennom diktsamlinga ”Heimlökk” (1909) – og fra de små fortellingene som skildret livet i bygda. Og han husker så godt lørdag 2.juli 1932 da det begynte å brenne i uthuset hjemme. Det var så nifst. Men farens ro og sindighet reddet mesteparten av eiendommen. Brannen hadde trolig startet i elektriske ledninger på kvisten. Huset var assurert for Kr 15 000.-, pluss Kr 4 000.- for innbo.

Odd Konrad Holm

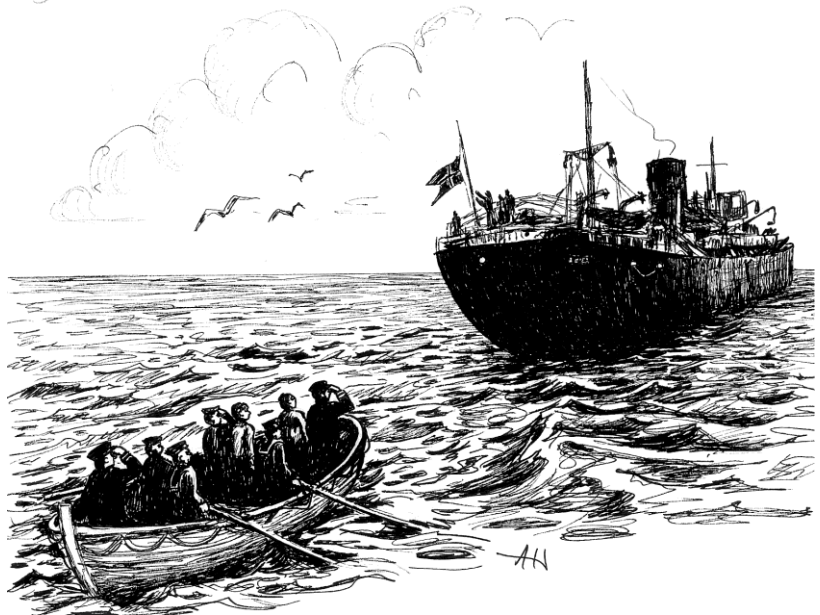
Odd ville bli sjømann. Som 19-åring var han om bord på skoleskipet ”Tordenskiold”, og i 1940 fikk han hyre på S/S ”Ringulv”. Det ble flere turer mellom New York og Le Havre med krigsmateriell til de fransk-britiske styrkene i Nord-Frankrike. Den 9.april var ”Ringulv” på vei fra Swansea til Bergen med en kullast. De seilte i lag med 50 andre skip i en konvoi. En skriftlig kilde hevder at naboskipet ble senket av en tysk ubåt. Odd Holm var på vakt da dette skjedde. Som eskorte hadde ”Ringulv” den britiske destroyeren ”Cossack”, som ble berømt etter frigjøringen av 300 britiske sjøfolk som satt som fanger om bord i troppetransportskipet ”Altmark” innerst i Jøssingfjorden den 17.februar 1940.

Da Odd Holm og hans kamerater kom tilbake til Newcastle etter en ny nervepirrende tur over Nordsjøen, kontaktet de det norske konsulatet for å verve seg til den norske motstandskampen. Men dette lot seg ikke gjøre akkurat da, så Odd Holm ble med ”Ringulv” sørover forbi Rotterdam. Den 28.mai ble ”Ringulv” overtatt av Notraship (samlerederiet som ble organisert av den norske regjeringen ved å rekvirere hele den norsk handelsflåten).

Odd Konrad Holm og ”Ringulv” skulle opprinnelig fortsette å laste stykkgoods for frakt over Atlanterhavet, men ble involvert i evakueringen av 1 500 flyktninger fra Le Havre, for det meste

kvinnelige arbeidere fra ammunisjons- og våpenfabrikkene. Disse var omtrent nervevrak, fortalte Odd senere. Kvinnene ble tilbudt sjømennenes senger, og alle ble tilbudt mat og drikke. De var så takknemlige at de samlet inn 1 500 franc som de ville gi til de norske sjølmennene. Men Odd Konrad Holm takket nei, og ba om at pengene skulle bli sendt til Røde Kors. Nordmennene foretok to innsamlinger blant mannskapet. Første gang kom det inn 6 050 kroner til Norges Røde Kors, og andre gangen 7 400 – som de ga til Norsk Jagerfly-fond. Dette var betydelige beløp på den tiden.

Etter å ha satt flyktingene i land i Brest, gikk ”Ringulv” til Bordeaux, for å rydde opp og sove ut. Men det ble ingen hvile. Tyskerne angrep. Naboskipet gikk ned med hele mannskapet. Igjen hadde ”Ringulv” og Odd Holm vært heldige og ”lurt” døden. Men de måtte komme seg vekk. Den 14.juni kapitulerte franskmennene, og den tyskvennlige marionettregjeringen under general Petain betydde dog at ”Ringulv” kunne forlate fransk område. Vichy-regimet samlet en stor flåte, blant annet 26 skip fra Norge. Enkelte av disse kom til Safi i Marokko. Her ble de norske sjøfolkene på en måte internerte. De ble tilbudt 15 000 kroner hvis de ville mønstre av og dra hjem. Men de fleste ”luktet luntet” – og fryktet tjeneste om bord i tyske skip. Quislingregjeringen tok fra de statsborgerskapet, og båter og mannskap ble bundet til afrikanske havner under Vichy-regjeringen – og ble dermed avskåret fra å gjøre tjeneste for de allierte. Dermed rekvirerte franskmennene ”Ringulv”. Soldater kom om bord og ba de norske sjømennene forlate skipet. Da Odd Konrad Holm og hans kamerater ble rodd vekk fra ”Ringulv” i en mindre båt, mens soldatene firet det norske flagget, reiste nordmennene seg i motorbåten og sang ”Ja, vi elsker”. - ”Ringulv” ble senket i Middelhavet i 1943 av allierte fly.

Odd Konrad Holm ble installert på et ”hotell” i Safi. Senere ble Odd og det øvrige norske mannskapet sendt med tog til fangleirer i Taza i Marokko. De levde totalt isolert fra omverden. De lå på jordgulv, kun med en stråmatte og et tynt ullteppe hver. Hver dag ventet de på hva som ville skje. Etter hver skjønnte de at tyskerne ønsket de som tvangsutskrevne mannskaper på tyske handelsskip, eller så ville de havne i tyske konsentrasjonsleirer. Det utspilte seg et avansert diplomati gjennom den amerikanske konsulen i Casablanca. De ble så forflyttet til en leir i lag med fremmedlegionærer i en liten by sør i Algerie. Dit var det en lang marsj i 50 graders varme gjennom ørkenen. De måtte utøve trening på marsjering i ørken i flere dager. De sov under åpen himmel mens temperaturen krøp ned mot null. Mannskapet på ”Ringulv” var på et vis plukket ut som ”prøvekaniner” for å se hvor mye sjøfolk kunne tåle av arbeid ute i ørkenen.

Odd Konrad Holm har senere fortalt og skrevet ned en beretning om dette livet som fanger ute i ørkenen, et sant helvete som ikke står tilbake fra det vi har sett på film fra tilsvarende "fangeleirer". Her var det tyfus, malaria og dysenteri. De jobbet frem veier, uten hvile – og ble drevet som slaver. De som ikke klarte tempoet, eller bar for små steiner – ble sendt til spesielle straffekolonier lenger inne i ørkenen. Odd Holm klarte en dag ikke å hakke ut de 5 pålagte hullene pr. dag, og ble dermed anklaget for sabotasje. Livet hang i en meget tynn tråd.

Odd Holm fikk difteri, og på grunn av smittefaren havnet han på sykehus. En kristiansander, Hans Larsen – døde ved siden av Odd den 7. september. Han ble begravd der og da i sine lurvete klær uten at norske myndigheter ble underrettet. På andre siden av Odd lå en fremmedlegionær. Han ble i senga stukket av en skorpion, og døde momentant.

Odd Holm forsøkte å rømme. I lag med to andre klarte han å holde seg i skjul i over 2 uker, mens de forberedte overfarten ved Gilbraltar. Problemet var vann. Et lag som rømte tidligere hadde kun en flaske med vann. De drakk av flasken og pisset den full igjen. Slik holdt de det gående i noen få dager, men måtte gi opp. De ble tatt igjen. Odd Holm hadde fått laget et garvet geiteskinn som kunne romme 45 liter med vann. De hadde stjålet en båt, samt fått tak i noe mat. Odd var så brun og mørk, at han så omtrent ut som en araber. Derfor ble han ikke oppdaget under de mange forberedelsene til overfarten. Faktisk fikk de gjort det som var nødvendig, men båten klarte ikke å ta seg gjennom brenningene. De måtte i land igjen, og ble oppdaget av ei kvinne som rapporterte til politiet. De ble tatt, og satt i et fengsel for kriminelle. Her satt det i ei steinhule 44 mann fra 23 nasjoner. Etter noen dager ble de sendt tilbake til den opprinnelige fangeleiren. At de ikke ble skutt er nok et lite under.

I oktober 1941 ble mannskapet på "Ringulv" overført til en annen arbeidsleir hvor det satt jøder, blant annet mange kvinner og barn. Likeledes fanger fra den spanske borgerkrigen. Odd Konrad Holm har fortalte mye grusomt fra fangeleiren, som kunne vært gitt ut som bok. I sine notater forteller han hvordan han fikk både tyfus og malaria, og hvordan han innnydde seg hos kommandanten, fikk spesialjobber – og klarte å overleve tross sin kun 45 kg. "Jeg overlevde av gammel vane", sa Odd.

Så kom de til samleleiren Mecheria den 10. september 1942. Derfra var det meningen å sende dem videre sørover til ørkenområdet Colomb Bechar der de norske sjøguttene skulle settes til tvangsarbeid på den transsahariske jernbanen. Nok en gang ble sjømennene beordret opp til treningsmarsjer i opptil 50 graders varme klokken seks om morgenen. "Det var som å være på blåmyra hva utsikten angår, for det fantes ikke et gras strå, men bare sand så langt vi kunne se", skriver Odd Holm. "Vi fikk ikke så mye mat at det gjorde noe, og det var ikke uvanlig at vi måtte stå i kø flere timer for å få en flaske vann, men lus var det mer enn nok av." (Det er mulig at Odd Holm har husket feil og rotet litt hva gjelder tidspunkt og relatert fangeleirer i sine brev).

I slutten av november 1942 ble imidlertid mannskapet sluppet fri i forbindelse med at allierte soldater gjennom *Operasjon Torch* frigjorde Nord-Afrika fra det tysk-franske nazistyre. "Ringulv"s mannskap fant på egen hånd fram til amerikanske soldater sydøst for Oran og ble midlertidig installert i et vareskur på kaia i havnebyen. Der deltok de fra første dag i lossingen av krigsmateriell fra allierte handelsskip, og der fikk de for første gang befatning med Røde Korspakker, pakker som var adressert til nordmennene, men som var "*holdt tilbake av disse kjeltringene som hadde makten før amerikanerne overtok.*" Nordmennene ble godt tatt vare på av amerikanerne - også i matveien. Dermed kunne de tjene noen ekstra skillinger ved å selge sine Røde Korspakker til araberne.

Men etter en tid ble sjøfolkene sendt videre nok en gang. Denne gangen var bestemmelsesstedet flyplassen ved Port Lyautey utenfor Rabat i Marokko der sjømennene ble satt til å laste amerikanske bombefly. Odd Holm oppsummerer sine erfaringer med fangeleirene i Afrika med sedvanlig sarkasme: "*Hvis jeg skulle forandre noe nå på mine gamle dager, så ville jeg nok ha valgt skill i midten!*"

I januar 1943 døde Odd Holms far hjemme i Hegra, men det skulle gå lang tid før denne opplysningen nådde sønnen i utenriksfart. Odd Holm nevner dødsfallet ganske flyktig i ett av de brevene som er bevart etter ham - uten å nevne noe om hva dette gjorde følelsesmessig med ham. Men det er ikke vanskelig å forstå at denne informasjonen må ha vært et hardt slag å få for en ungdom i en ensom lugar langt hjemmefra - hvis tanker stadig kretset omkring de der hjemme. Noe i 23-åringens drømmer og lengsler ble brutalt knust i hans utlendighet. Å komme hjem igjen skulle aldri bli slik han hadde forestilt seg det, for der ventet ikke lenger noen far han kunne snakke med om alt han hadde opplevd - en far som kanskje hadde vist stolthet over å være opphav til krigsseilersønnen.

Under krigen ble handelsskuta "Nyhorn" senket i ei elv ved byen Port Lyautey, men båten ble nå tatt opp og reparert, og Odd Holm fikk hyre på denne båten som skulle gå i alliert konvoitjeneste - i første omgang fra Casablanca til Newcastle. Odd Holm stod om bord i Nyhorn i ca. ett år. Da ble han oppfordret til å gå i land i London for å ta radiotelegrafiutdannelse da det var stor mangel på radiotelegrafister i den norske handelsflåten.

Odd Konrad Holm forteller: "*Så ble det et Londonopphold som jeg aldri glemmer (1943-44). Dette var i grunnen ikke noe hvilehjem for anstrengte nerver. Vi ble angrepet to ganger i døgnet. Det deltok ca. 100 fly i hvert angrep som gjerne varte i to timer. Angrepene begynte vanligvis ca. kl. 21:00 og varte til 23:00. Så var det fredelig mens det brant over alt, inntil angrepene startet igjen kl. 04:00 og varte til ca. kl. 06:00. Dette var vanlig rutine inntil man i*

juni måned (1944) begynte med disse V-1 rakettene. Dette var jo førerløse fly med en sprengladning på tusen kilo. Det var som kjent bensintilførselen som bestemte når flyet skulle ramle. Det gikk altså flyalarm i juni måned, og denne alarmen ble aldri avblåst i det disse "inntrengerne" gikk oftere enn bussene. Ved radioskolen ble undervisningen lagt til et kjellerrom, og jeg husker læreren ofte sto og holdt tavlen rolig mens han skrev. Vi overnattet i et splintsikkert tilfluktsrom i tre måneder. Jeg fikk allikevel en splint i det ene låret, men denne ble fjernet av en kvinnelig førstehjelperske. I Londontiden overlevde jeg ca. 500 flyangrep og hvert angrep varte ca. to timer. Dette utenom hva vi måtte igjennom etter at V-1 bombene ble tatt i bruk. Siden kom V-2 bombene som veide 15 tusen kilo. De var svært greie å ha med å gjøre for de falt hurtigere enn lyden, og etter at man er død, sjenerer ikke dette bråket noe særlig. I det området hvor vi hadde tilhold, ble 80 % av husene totalt ødelagt”.

Som nyutdannet telegrafist mønstret Odd Holm på Sandefjord-båten M/T "Thorshov" i 1944. Båten var utstyrt med såkalte flydekk som gjorde at 10 fullt monterte fly fikk plass på hver side av skipet. 100 dypvannsminer fikk også plass om bord - samt en oljeledning som gjorde at eskortefartøyene i konvoiene kunne få brenselforsyninger underveis over Atlanterhavet - og siden i Middelhavet etter de alliertes gjenerobring av Italia.

Frigjøringsdagen 8. mai 1945 ble noe spesiell for Odd Holm. "Thorshov" var da på vei fra Liverpool til USA etter å ha losset bensin i den engelske havnebyen. "Thorshov" befant seg denne dagen i samme posisjon hvor passasjerskipet "Athenia" ble senket av en tysk ubåt 3. september 1939. På det tidspunktet i 1939 seilte Holm på den norske handelsbåten "Nidarland", og mannskapet på den norske båten hadde hjulpet til under redningsarbeidet. Seks år senere var ringen sluttet for Odd Holm, som da befant seg i nøyaktig samme posisjon hvor krigen startet for hans vedkommende.

Etter frigjøringen ble "Thorshov" satt inn i frakten av olje til hvalkokeriene i Sørishavet. Odd Holm mønstret av "Thorshov" 13. mai 1946 etter å ha stått om bord i denne båten i 19 måneder. I et brev til moren datert Glasgow 25. august 1945 funderer han litt over alle de norske sjøfolkene som har sikret seg nye koner i løpet av krigen. ”Det er også en del norske som er gift både i Norge, England og Amerika. Det er kanskje kjekt å ha ei kjerring sånn litt hist og her, men det blir antagelig vanskelig å få regnskapet til å balansere for mange av bigamistene. De norske kvinnene har muligens forandret seg litt de siste årene, men er sikkert fremdeles førsteklasses i forhold til utenlandske. Det finnes naturligvis unntagelser.” Videre skriver han i dette brevet: ”Da nu krigen er over og ikke noe uforutsett kommer til å hende, får jeg sikkert oppleve den store glede å kunne stå i vinduet på toget fra Trondheim til Hegra. Ja, det blir en begivenhet. Når jeg kommer hjem vet jeg ikke enda. Vi kan jo ikke reise heim alle sammen. Det ville ikke bli rart med forsyningene til krigsherjede land da. Vi skal nu antagelig til Mexico og laste olje. Sitter nå og hører rettsreferat fra Quislingsaken. Når jeg tenker på aksemaktene, må jeg si som Frostakjerringa sa: ”Sjøl begynte ho, sjøl slutta ho og sjøl får ho ha det og!”” Da han endelig kunne dra hjem til Hegra i mai 1946, var det åtte og et halvt år siden han forlot barndomshjemmet som 18-åring.

Påkjenningene Odd Holm hadde opplevd under krigen hadde naturligvis sin pris også for ham. Etter difteri anfallet i Afrika var han for resten av livet plaget av astma. Malariaanfallet vendte stadig tilbake, men det som var aller mest plagsomt, var polynevritis, krampe i legger og lår som startet under fangeoppholdet i en av de ni franske leirene i Nord-Afrika. Da han kom hjem i 1946, fikk han behandling for plagene ved Levanger sykehus, men han måtte komme seg i arbeid igjen før behandlingen var avsluttet da han ikke hadde penger å leve for. Av samme årsak måtte han avslutte lignende behandling ved Sarpsborg sykehus i 1957. For resten av livet måtte han gå på store doser B-vitaminer for å kunne stå oppreist om dagene. Det var annet enn en medalje han savnet i etterkrigsårene!

Odd Holm beklager i et brev at han aldri ble gjort oppmerksom på at han måtte ha skrevet søknad om pensjon på eget skjema for å oppnå krigspensjon. Ingen gjorde ham oppmerksom på dette, og han fikk derfor bare utbetalt ordinær pensjon de første årene som pensjonist. Han skriver: *"For mine 16 måneder i fangeleirene, ble jeg gjennom den norske stat og fra den tyskvennlige regjeringen i Frankrike tildelt en erstatning på, siger og skriver: enkroneogsyvogførtiøre pr. dag. Derfor tillater jeg meg 40 år etter frigjøringen å søke om krigspensjon"*. Odd Holm ble omsider innvilget en slik pensjon.

Holm var gift to ganger. Første gang i 1949 og andre gang i 1957. Begge ekteskapene ble oppløst ved skilsmisse. Hans første kone var Åse Torsvik (mor til Siri). Åse Holm døde i 1988 og var da bosatt på Sunde i Stavanger. Det er selvsagt umulig å fastslå i hvor stor grad Odd Holms krigsopplevelser influerte på hans evne til å vise romslighet og fleksibilitet i nære relasjoner. Samtidig som det er opplagt at hans krigserfaringer spilte en rolle for disse relasjonene - ikke minst fordi hans helse delvis var ødelagt.

Odd Konrad Holm

Handelsflåtens betydning (slik datter Siri har ordlagt seg):

Uten handelsflåtens innsats, de mange, farlige

Atlantehavsturene for å frakte sårt tiltrengte og livsviktige forsyninger til de allierte, kunne krigen lett ha fått en helt annen utgang. Ved utbruddet av krigen hadde Norge den 4. største handelsflåten i verden med nærmere 1 100 skip og mer en 30 000 sjøfolk (hjemmeflåten ikke medregnet). Tankbåtene var av spesiell betydning for England. Uten olje kunne hverken flyvåpnet eller flåten ha klart å motstå fienden, og inntil USA kom med i krigen, var Norge ansvarlig for nesten halvparten av oljen som ble levert til Storbritannia. Det var mange nerveslitende "konvoicross" som skulle til for å få oljen til bestemmelsesstedet. I januar 1941 sa den britiske admiralen Charles Dickens over BBC: *"Hadde det ikke vært for den norske handelsflåten, kunne vi like gjerne ha bedt Hitler om betingelser"*. Litt over et år senere sa Sir Philip Noel Baker: *"De norske tankbåtene er for slaget om Atlanteren hva "Spitfires" var for slaget om Storbritannia"*. Etter at krigen var over sa han: *"Uten den norske handelsflåten ville Storbritannia og de allierte ha tapt krigen. Det første store nederlaget for Hitler var Slaget om Storbritannia. Det var et vendepunkt i historien. Hadde vi ikke hatt de norske tankbåtene på vår side, ville vi ikke ha kunnet sende våre "Spitfires" og "Hurricanes" opp i luften. Tyskerne kunne ha invadert England, og det ville ikke ha vært noe grunnlag for nazistenes nederlag. Den norske handelsflåten ytet verden en fremragende tjeneste på den tiden"*. I en britisk publikasjon sto det

at den norske handelsflåten var verdt like mye for de alliertes sak som en million soldater. Etter invasjonen av Nord-Afrika, som frigjorde de norske sjøfolkene der, sa en representant for det amerikanske "State Department": *"Som erfarne sjøfolk, ivrige etter å tjene de Forente Nasjoner, vil frigjøringen av dem være av stor verdi for den felles sak"*. Men prisen ble høy. Halvparten av flåten og nærmere 4000 liv gikk tapt.

Odd Konrad Holm gikk Styrmannsskolen i Stavanger på sine eldre dager (1976-77) og mønstret på en Gotaas Larsen-båt i en kort periode.

I mai 1989 fikk han tildelt Kong Haakon VII's Frihetsmedalje for *"særlig lang og trofast innsats som seilende sjømann i den norske handelsflåten i den 2. verdenskrig"*. Tidligere hadde han også fått Deltakermedaljen og Krigsmedaljen. Dattera Siri Lawson sier det slik i ettertid: *"Jeg har en mistanke om at han nærmest så det hele som en stor vits, og det er ikke vanskelig å forstå grunnen til det"*. Det skulle vise seg at de som overlevde krigens redsler hadde enda en lang kamp foran seg etter at krigen var slutt. Noen har sagt det slik: *"For sjøfolkene var ikke krigen over i mai, 1945"*. Dattera Siri Lawson fortsetter:

"Da de endelig kunne komme hjem, ble de møtt med en helt utrolig uforstand og mangel på respekt. De store, fine ordene om handelsflåtens innsats og betydning så nå ut til å være helt glemt. Den behandlingen de måtte leve med i etterkrigstiden er vel etter hvert blitt gjort bedre kjent takket være flere bøker som er kommet ut om dette emnet. Krigsseilerne måtte kjempe en ny form for krig i mange år framover, en nedverdiggende og håpløs krig, og det i en tid da de allerede var fysisk og mentalt nedbrutt etter å ha gått hånd i hånd med døden i nesten 6 år. Et par medaljer, tildelt over førti år etter at krigen var slutt, kunne neppe reparere skaden som allerede var gjort".

I mai 1946, kunne Odd Konrad Holm endelig reise hjem til familien, åtte og et halvt år etter at han dro hjemmefra som attenåring. Må tro hva han tenkte da han stod på toget hjemover mot Hegra. Det er fortalt at da han spaserte på veien hjem fra stasjonen etter hjemkomsten og hyllesten fra bygdefolket, ble han stoppet av ligningssjefen som gjorde han oppmerksom på at han skyldte noen kroner i skatt. Det var vel bare det som manglet!

